

บทที่ 4

บทวิเคราะห์ปัญหา และผลกระทบจากการละเลยสิทธิการมีทนาย ของผู้ถูกฟ้อง ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องที่ราษฎรเป็นโจทก์

จากการศึกษาปรากฏว่า การกลั่นกรองมูลคดีอาญาในชั้นประทับฟ้อง หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ที่ราษฎรเป็น โจทก์ยังมีผลที่ไม่น่าพอใจ กล่าวคือ องค์กรศาลยุติธรรมซึ่งเป็นผู้พิจารณาและพิพากษาคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง มีทัศนคติว่า กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องของ “ศาลกับโจทก์” ซึ่งส่งผลให้ศาลได้ละเลย มิได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเท่าที่ควร ดังจะสังเกตจาก กรณีที่ผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหาศาลในวันไต่สวนมูลฟ้อง และมีความต้องการที่จะต่อสู้คดีในชั้นนี้ แต่ไม่มีทนายความให้ความช่วยเหลือ ศาลจะไม่สอบถามว่ามีทนาย และต้องการทนายหรือไม่ และไม่ตั้งทนายความให้แก่จำเลยผู้ถูกฟ้องแต่อย่างใด ทั้งๆ ที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171 ได้บัญญัติให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการสอบสวน และการพิจารณา ซึ่งหมายถึงความรวมถึงบทบัญญัติการตั้งทนายความ ให้แก่จำเลยในชั้นพิจารณาตาม มาตรา 173 มาใช้บังคับในชั้นไต่สวนมูลฟ้องด้วยโดยอนุโลม

มีข้อสังเกตเชิงวิเคราะห์ว่า การฟ้องคดีอาญาของราษฎร เป็นไปโดยอิสระตามอำเภอใจ โดยมีได้ถูกตรวจสอบกลั่นกรองจากหน่วยงานใดมาก่อน หรือบางกรณีอาจยิ่งกว่านั้น กล่าวคือได้ถูกตรวจสอบกลั่นกรองมูลคดีจากพนักงานสอบสวนมาแล้ว แต่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง ดังนั้น ก็จะกลายเป็นว่า “คดีอาญาเรื่องเดียวกัน” ในชั้นกลั่นกรองมูลคดีของพนักงานสอบสวน ผู้ถูกกล่าวหา ได้รับการตั้งทนายให้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 และเมื่อพนักงานอัยการได้มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้อง ราษฎรได้นำคดีนั้นมายื่นฟ้องต่อศาล เมื่อคดีถึงการกลั่นกรองมูลคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องของศาล ผู้ถูกกล่าวหา กลับถูกละเลยไม่ได้รับการตั้งทนายให้

การที่องค์กรศาลเห็นว่ากระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องของ “ศาลกับโจทก์” บุคคลผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหา นั้น จึงต้องเสียความสามารถในการต่อสู้คดีไปอย่างน่าเสียดาย ทั้งๆ ที่ในชั้นสอบสวนผู้ถูกกล่าวหาได้รับการตั้งทนายความ และทนายที่ได้รับการแต่งตั้งให้ นั้น ได้ทำหน้าที่ร่วมตรวจสอบกลั่นกรองมูลคดีอาญาปกป้องสิทธิเสรีภาพผู้ถูกกล่าวหา เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จนคดีนั้นไม่ได้รับความเห็นชอบจากพนักงานอัยการให้ฟ้องคดีต่อศาล

การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลนั้น จำต้องอาศัยบุคคลที่ความรู้ ในการดำเนินคดีอย่างแท้จริง ทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและฝ่ายผู้ถูกกล่าวหา จึงจำเป็นต้องมีทนายความ ไว้คอยว่าต่างแก่ต่าง

แทนตน จะมุ่งหวังให้ผู้พิพากษาช่วยเหลือไม่ได้ เนื่องจากผู้พิพากษามีหน้าที่ดำรงตนให้ความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย หากก้าวล่วงเข้าไปแสวงหาข้อเท็จจริง ย่อมจะต้องถูกกล่าวหาว่าลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การที่ผู้ถูกฟ้องไม่มีทนายความแก้ต่างแทนตน จึงมีความเสียเปรียบเป็นอย่างมาก

ดังนั้น สิทธิการมีทนายความจึงเป็นสาระสำคัญในการพิจารณาคดี เพราะยอมทำให้คู่ความได้รับการพิจารณาคดีอย่างเที่ยงตรง และยุติธรรม เพราะเนื่องจากการที่จะวิเคราะห์ได้ว่าฟ้องโจทก์เคลือบคลุมหรือไม่ พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หรือการถามค้านพยาน โจทก์ด้วยถ้อยคำใดจึงจะเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายผู้ถูกฟ้องมากที่สุด ในปัญหาเหล่านี้บุคคลทั่วไปที่ไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมายไม่สามารถรู้ได้

4.1 บทวิเคราะห์โต้แย้งทัศนคติขององค์กรศาลยุติธรรมที่ว่าด้วย การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องของศาลกับโจทก์

ผู้เขียนมีความเห็น โต้แย้งทัศนคติของศาลว่า กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องมิได้เป็นเรื่องของ “ศาลกับโจทก์” แต่ประการใด ทั้งนี้เนื่องจาก

1) กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นกฎหมายมหาชน ที่ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด และการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยมุ่งประสงค์ที่จะป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม (Crime Control) และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน (Due Process Model) ทั้งอำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้น ในกระบวนการยุติธรรมทุกๆ ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การจับกุม การแจ้งข้อกล่าวหา การสอบสวน การพิจารณาพิพากษา การบังคับคดีอาญา และการบังคับโทษอาญา

การที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นกฎหมายมหาชนมีบุคคล หรือองค์กรที่กฎหมายได้ให้สิทธิหรืออำนาจไว้หลายฝ่าย เช่น ศาล พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน ผู้กล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหา ทนายความ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์เป็นต้น การดำเนินการตามขั้นตอน หรือกระบวนการใดๆ ของบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้สิทธิ หรืออำนาจไว้ ย่อมมีผลกระทบต่อสาธารณะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยบุคคลหรือองค์กรต่างๆ เหล่านี้ ย่อมมีอาจอ้างได้ว่ากระบวนการกระบวนการหนึ่งตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้สิทธิหรืออำนาจไว้ เป็นของบุคคลใดหรือขององค์กรใดโดยเฉพาะ

แม้แต่คดีความผิดต่อส่วนตัว ที่ผู้เสียหายสามารถเลือกที่จะฟ้องร้องดำเนินคดีหรือไม่ก็ได้ หรือยื่นฟ้องดำเนินคดีไปแล้ว ไม่ประสงค์ที่จะดำเนินคดีอีกต่อไป จะถอนฟ้องคดีนั้นเสียก็ได้ ผู้เสียหายหรือโจทก์ ก็มีอาจอ้างได้ว่าคดีนั้น เป็นของผู้เสียหายหรือโจทก์แต่เพียงผู้เดียวไม่ หากแต่เป็นคดีของศาล และจำเลยผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหาด้วย ดังนั้น เมื่อจำเลยให้การแล้ว และต่อมาโจทก์

ขอลอนฟ้อง ศาลจะต้องถามว่าจำเลยจะคัดค้านหรือไม่ หากจำเลยคัดค้าน ศาลจะอนุญาตให้โจทก์ ลอนฟ้องไม่ได้ และต้องดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น ตามความประสงค์ของจำเลย ต่อไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35

การฟ้องศาลยุติธรรม มีทัศนคติว่ากระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง เป็นเรื่องของศาล กับโจทก์ จึงเป็นการกล่าวอ้างว่ากระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งกระบวนการหนึ่ง ตามที่กฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาได้ให้สิทธิหรืออำนาจไว้ เป็นขององค์กรศาลยุติธรรม กับโจทก์เพียงสอง ฝ่ายเท่านั้น ซึ่งขัดต่อเจตนารมณ์ และหลักการแห่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นกฎหมาย มหาชน

2) ผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เป็น “ผู้ถูกกล่าวหา” ว่ากระทำความผิดอาญา มีฐานะ เป็น “ประธานในคดี” (Subject) ซึ่งหมายถึง การมีสิทธิต่างในคดี เช่น สิทธิที่จะอยู่ร่วมในคดี ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 สิทธิที่จะไม่ให้การ มาตรา 172 วรรคสอง และ สิทธิที่จะมีทนายความ มาตรา 173 เป็นต้น ประธานในคดีประกอบด้วย

ศาล

พนักงานอัยการ

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์

พนักงานสอบสวน

ผู้กล่าวหา และ

ทนายความ

แม้ผู้ถูกกล่าวหาจะตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ หรือถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพบาง ประการ แต่สภาพความเป็นประธานของคดี ของผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากผู้ถูก กล่าวหาเป็น “มนุษย์” จึงต้องมีสิทธิ หรือทรงสิทธิต่างๆ ในคดี การที่ศาลมีทัศนคติมองว่า การไต่ สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องของ “ศาลกับโจทก์” เป็นทัศนคติเชิงลบ เป็นการละเลยไม่ยอมรับ หรือปฏิเสธ “สิทธิ” ของประธานในคดี มีทัศนคติเห็นว่า ผู้ถูกกล่าวหา เป็น “กรรมในคดี” อันเป็นการไม่ สอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมในสมัยใหม่ ที่มีทัศนคติมองว่า “สิทธิการมีทนายความ” เป็น สิทธิที่สำคัญเสริม หรือควบคู่ไปกับความเป็น “ประธานในคดี” ของผู้ถูกกล่าวหา

3) การไต่สวนมูลฟ้อง เป็นการดำเนินคดีอาญาในชั้น “ประทับฟ้อง” เป็นหลักประกัน สิทธิเสรีภาพของผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหา เป็นขั้นตอนการตรวจสอบอำนาจฟ้องของโจทก์ ดังนั้น ศาล จะต้องมีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงทุกแง่มุม ทั้งในปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาข้อเท็จจริง



แต่เนื่องจากในทางปฏิบัติ การฟ้องคดีอาญาของราษฎรมักไม่คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ มีการใช้เล่ห์เหลี่ยมทางกฎหมาย ปิดบังอำพรางข้อเท็จจริงบางอย่างที่ตนเสียประโยชน์ และเสริมเติมแต่งข้อเท็จจริงบางอย่างที่ตนได้ประโยชน์ ซึ่งเป็นการใช้กฎหมายอาญา และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยมิชอบ ลำพังศาลแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงไม่เพียงพอที่จะเปิดเผยข้อเท็จจริงให้ความจริงปรากฏ หรือขจัดข้อเท็จจริงที่ถูกฝ่ายโจทก์เสริมเติมแต่งออกไปได้

การดำเนินการเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหา ได้อย่างสมบูรณ์ ผู้ที่จะทำให้อ้างอิงข้อเท็จจริงที่ถูกโจทก์ปิดบังอำพรางเอาไว้ ให้เปิดเผยปรากฏขึ้นมาได้ จะต้องเป็นผู้ที่รู้ข้อเท็จจริงแห่งคดี ทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังอย่างรอบด้าน ทั้งต้องรู้เท่าทันพยานหลักฐานที่โจทก์ได้นำสืบต่อศาลด้วย

ปัญหาการทำความจริงให้ปรากฏในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ ผู้ถูกฟ้องจึงต้องมีบทบาทความเข้ามาช่วยเหลือ ในการถามค้านพยานหลักฐานของโจทก์ เพื่อตีแผ่ความจริงออกมาให้มากที่สุด การที่ศาลละเลยไม่ตั้งทนายความให้แก่ผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ ทำให้ผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาจำเป็นต้องชวนทนายความเสียเงินทองในการต่อสู้คดี เพื่อให้ได้รับความยุติธรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการซื้อหาความยุติธรรม ทำให้ความยุติธรรมมีราคาแพง

ทนายความเป็น “องค์กร” ที่สำคัญในการดำเนินคดีอาญา ทนายความจะทำหน้าที่ป้องกันความผิดพลาดในการดำเนินคดีของเจ้าพนักงานและศาล การที่ศาลไม่ตั้งทนายความให้แก่ผู้ถูกกล่าวหา ย่อมกระทบต่อความสามารถในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของผู้ถูกฟ้อง ตาม “หลักกาวุธที่เท่าเทียมกัน”

ผู้เขียนมีความเห็นในเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบอีกประการหนึ่งว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยนี้ มักจะไม่ให้ความสำคัญแก่ผู้ถูกฟ้องเท่าที่ควร กล่าวคือมีทัศนคติต่อผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหาว่าเป็นกรรมของคดี การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ก็มุ่งประสงค์จะเพิ่มสิทธิหรือเพิ่มความสามารถในฝ่ายของผู้เสียหาย หรือผู้กล่าวหาเป็นสำคัญ โดยมีได้คำนึงว่าการเพิ่มสิทธิให้แก่ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวหา นั้น ย่อมเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ผู้ถูกฟ้องร้องกล่าวหาไปโดยปริยาย

ในเรื่องของสิทธิการมีทนายความนี้ก็เช่นกัน กล่าวคือเมื่อปี พ.ศ. 2548 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยการให้สิทธิแก่ผู้เสียหาย ในการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญา เพื่อขอบังคับให้จำเลยผู้ถูกฟ้อง ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน จากการกระทำความผิดอาญานั้นได้ และหากผู้เสียหายเป็นคนยากจนไม่สามารถจัดหาทนายความได้ ก็ให้ศาลมีอำนาจตั้งทนายความให้แก่ผู้นั้นได้

ทั้งนี้ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่ว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็น โจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้”

และมาตรา 44/2 วรรคสอง ได้บัญญัติว่า “ถ้าความปรากฏต่อศาลว่าผู้ยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 เป็นคนยากจนไม่สามารถจัดหาทนายความได้เอง ให้ศาลมีอำนาจตั้งทนายความให้แก่ผู้นั้น โดยทนายความที่ได้รับแต่งตั้งมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด ”

จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในสองมาตราดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เนื่องจากการตั้งทนายความ ให้แก่ผู้เสียหายในการเรียกเรื่องค่าสินไหมทดแทน ทนายที่ได้รับการแต่งตั้งนั้นจะทำหน้าที่เป็นทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งนั้น จะทำหน้าที่ในส่วนคดีอาญาไปโดยปริยาย ทำให้ฝ่ายโจทก์ มีผู้ทำหน้าที่เป็นทนายความถึงสองคน คือ “พนักงานอัยการ” ผู้เป็นโจทก์หนึ่งคน และ “ทนายความ” ที่ศาลตั้งให้ในส่วนของผู้ร้องขอค่าสินไหมทดแทนอีกหนึ่งคน

การที่ฝ่ายโจทก์ซึ่งเป็นฝ่ายฟ้องร้องดำเนินคดี มีผู้ทำหน้าที่เป็นทนายความถึงสองคนนี้ ยังไม่สำคัญเท่าการเพิ่มภาระในการต่อสู้คดี ให้แก่จำเลยอีกประเด็นหนึ่ง ทำให้ฝ่ายจำเลยผู้ถูกฟ้องต้องเสียเปรียบ ในการดำเนินคดี เนื่องจากระหว่างการค้าดำเนินคดีอาญา นอกจากจะต้องกังวลกับการต่อสู้กับพยานหลักฐานต่างๆ ที่ฝ่ายโจทก์นำสืบให้รับผิดทางอาญาแล้ว ยังต้องกังวลกับพยานหลักฐานต่างๆ ที่ฝ่ายผู้เสียหายนำสืบ ให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน อันเป็นความรับผิดชอบทางแพ่งอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 47 บัญญัติว่า “คำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย อันว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลในทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่”

สำหรับประเด็นที่ว่า “จำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องอาญาหรือไม่” และ “ค่าเสียหายมีเท่าใด” นี้ หากมองอย่างผิวเผินแล้ว อาจจะตอบได้ว่าเป็นคนละประเด็นไม่เกี่ยวข้องกัน แต่แท้จริงแล้วเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก แทบจะเป็นประเด็นเดียวกัน ทั้งนี้ เนื่องจากจำนวนค่าสินไหมทดแทน ที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอเข้ามาในคดีนั้น หากเป็นความผิดอันเกี่ยวกับทรัพย์ เช่น ลักทรัพย์ ยักยอก หรือฉ้อโกง ก็ย่อมคำนวณค่าเสียหายได้โดยง่าย แต่ถ้าเป็นคดีอาญาที่มีฐานความผิดอื่นๆ เช่น ในข้อหาความผิดอันเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย หรือหมิ่นประมาท

ดังกล่าวนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ได้บัญญัติให้ศาลกำหนดค่าเสียหายโดยพิเคราะห์จากพฤติการณ์ และความร้ายแรงแห่งละเมิด

ตัวอย่างเช่น คดีอาญาข้อหากระทำโดยประมาท เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายถึงแก่ความตาย หรือสาหัส เป็นต้น การกระทำของจำเลยเป็นความประมาทธรรมดา หรือเป็นความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือประเด็นที่ว่าผู้เสียหายมีส่วนประมาทร่วมด้วยหรือไม่ ในประเด็นเหล่านี้ไม่สามารถแยกออกจากประเด็นค่าสินไหมทดแทนมีเพียงใดได้เลย หรือเช่น คดีอาญาข้อหาหมิ่นประมาท อันเป็นความผิดต่อส่วนตัว ประเด็นที่ว่าผู้เสียหายที่ยื่นคำร้องขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ที่จะมีอำนาจร้องทุกข์ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวน และพนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องหรือไม่นี้ ย่อมแยกไม่ออกจากประเด็นค่าสินไหมทดแทนมีเพียงใดได้เลย เป็นต้น

4.2 ปัญหาการละเลยสิทธิการมีทนายของผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องที่ราษฎรเป็นโจทก์

4.2.1 ปัญหาจากกระบวนการนิตินิติบัญญัติ

ปัญหาการไม่จัดหาทนายความให้แก่ผู้ถูกฟ้อง ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ เป็นปัญหาของกระบวนการกลั่นกรองมูลคดี ในชั้นประทับฟ้อง ก่อนการพิจารณาพิพากษา ที่ไม่มีประสิทธิภาพของศาลไทย ผู้เขียนเห็นว่า ปัญหานี้ มิได้เป็นผลมาจากความผิดพลาดของกระบวนการนิตินิติบัญญัติ ที่ละเลยถึงการจัดหาทนายความ ให้แก่ผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์แต่ประการใด

กระบวนการนิตินิติบัญญัติ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีทนายความเพื่อช่วยเหลือผู้ต้องหา หรือจำเลย ในการดำเนินคดีอาญาอย่างครบถ้วนในทุกชั้นตอนไม่ว่าในชั้นสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง และพิจารณาคดี ทั้งนี้ เนื่องจากในชั้นตอนการสอบสวน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ได้บัญญัติให้มีการจัดหาทนายความ ให้แก่ผู้ต้องหา และในชั้นพิจารณา ก็ได้บัญญัติให้มีการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยตามมาตรา 173 ด้วย

ในส่วนขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171 ได้บัญญัติว่า ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณา เว้นแต่ มาตรา 175¹ มาใช้บังคับแก่การไต่สวนมูลฟ้องโดยอนุโลม ซึ่งในบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณา มาตรา 173 นั้น เป็นบทบัญญัติที่ ให้จัดตั้งทนายความให้แก่จำเลยในชั้นพิจารณา ซึ่งศาลสามารถนำมาใช้ในการไต่สวนมูลฟ้องได้โดย

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 175 “เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควร ศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวน จากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้”.

อนุโลมอยู่แล้ว ดังนั้น ปัญหา การจัดตั้งทนายความ ให้แก่จำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญา จึงมิได้เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการนิติบัญญัติแต่อย่างใด

4.2.2 ปัญหาจากกระบวนการทางนิติวิธี

นิติวิธี (Juristic Method) หมายถึง แนวคิดและทัศนคติของนักกฎหมาย ที่มีต่อระบบกฎหมายของตน อันได้แก่ทัศนคติที่มีต่อ บ่อเกิดของกฎหมาย วิธีบัญญัติกฎหมาย วิธีศึกษา วิธีใช้ และวิธีแก้ไขปัญหาทางกฎหมายของนักกฎหมาย ซึ่งหากจะเปรียบด้วยบทกฎหมายเป็นร่างกาย นิติวิธีก็ถือเป็นจิตวิญญาณของกฎหมาย² โดยความก้าวหน้าทาง “นิติวิธี” นั้น เป็นสาระสำคัญที่จะนำพา “กระบวนการยุติธรรม” ไปสู่ความสำเร็จ

สำหรับ ปัญหา การจัดตั้งทนายความ ให้แก่จำเลย ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญานั้น ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะมาจากบทบาทใน “การค้นหาคความจริง” ของศาลชั้นต้น ที่ดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้นว่ามีทัศนคติ ต่อกระบวนการยุติธรรมในชั้นไต่สวนมูลฟ้องว่า เป็นเรื่องเล็กน้อย กล่าวคือเห็นว่าเป็นเพียงกระบวนการระหว่างศาลกับโจทก์ ก่อนที่จะรับคดีนั้นไว้พิจารณาพิพากษา เท่านั้น อีกทั้งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ก็ได้บัญญัติให้ผู้พิพากษาเพียงคนเดียวก็สามารถเป็นองค์คณะทำการไต่สวนมูลฟ้องได้ ไม่ว่าจะคดีที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องนั้นจะมีอัตราโทษสูงเพียงใดก็ตาม อีกทั้ง ขั้นตอนนี้ผู้ถูกกล่าวหา มีฐานะเพียง “ผู้ถูกฟ้อง” ยังมิได้มีฐานะเป็น “จำเลย” ทั้งไม่มีสภาพบังคับว่าผู้ถูกฟ้องจะต้องให้การต่อศาล หรือจะต้องมาฟังการพิจารณา จึงเห็นกันว่า การไต่สวนมูลฟ้องมิได้กระทบสิทธิของผู้ถูกฟ้องแต่อย่างใด

จากทัศนคติในเชิงเทคนิคนี้ จึงส่งผลต่อวิธีการใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา เช่น ไม่ดำเนินการจัดตั้งทนายความ ให้แก่จำเลย ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ประกอบมาตรา 171 ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้แล้ว

4.3 ผลกระทบจากการละเลยสิทธิการมีทนายความของผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องที่ราษฎรเป็นโจทก์

4.3.1 ผลกระทบต่อการค้นหาคความจริงในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

ความพร้อมของกระบวนการยุติธรรม ควรจะเป็นความพร้อม ที่ขึ้นอยู่กับรากฐานทางวิชาการอย่างมั่นคง “การกลั่นกรองมูลคดี ที่มีประสิทธิภาพดีฉันใด ย่อมเกิดขึ้นจากกระบวนการค้นหาคความจริง ที่มีประสิทธิภาพดีฉันนั้น” ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกระบวนการกลั่นกรองมูลคดีอาญา

² กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2546). ความเป็นมาและหลักการใช้นิติวิธีในระบบซีวิลลอว์ และคอมมอนลอว์.

ในขั้นตอน “การไต่สวนมูลฟ้อง” ในวันนี้ มิได้มาจากความผิดพลาดของกระบวนการนิติบัญญัติที่ละเอียดในการที่จะแต่งตั้งทนายความ ให้แก่จำเลยในชั้นไต่สวนคดีอาญาแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพราะกระบวนการยุติธรรมไทย ยังขาดแคลนนักทฤษฎีทางนิติศาสตร์ กรณีจึงเกิดความบกพร่องในนิติวิธีอย่างที่เป็นปัญหาดังกล่าวนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การที่ศาลไม่แต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ ขัดต่อความรู้สึกที่เป็นธรรม (Sense of Justice) ทั้งเป็นการละเมิดสิทธิการมีทนายความของผู้ถูกกล่าวหา ทำให้กระบวนการค้นหาความจริง ในชั้นกักขังกลองมูลคดีอาญา ในชั้นก่อนการพิจารณาพิพากษาไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลถึงการวินิจฉัยมูลคดีของศาลที่อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานที่บกพร่อง ขาดการตรวจสอบจากทนายความของผู้ถูกฟ้อง เนื่องจากการดำเนินคดีในศาลไทย มีรูปแบบของการค้นหาความจริง ในลักษณะของการ “ต่อสู้กัน” (Fight Theory) ระหว่างโจทก์และจำเลย ส่วนผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องก็จะวางตัวเป็นกรรมการ คอยควบคุมการต่อสู้คดีให้ถูกต้องตามกติกา และวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ได้ความจากการต่อสู้กันนั้น โดยไม่มีบทบาทในการร่วมค้นหาความจริงแต่อย่างใด

4.3.2 ผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกฟ้อง

การกักขังหรือคุมขังที่ไม่มีประสิทธิภาพ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกฟ้องร้อง เช่น ต้องมาฟังการพิจารณาคดีทุกครั้ง หรืออาจต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณา หากไม่ได้รับการประกันตัว ทำให้ได้รับความเดือดร้อน เสียเวลา ชื่อเสียง รวมทั้ง รัฐอาจต้องเสียงบประมาณในการควบคุมตัว หากมีการควบคุมตัวผู้ถูกฟ้องในระหว่างการพิจารณาคดีอีกด้วย

4.3.3 ผลกระทบต่อปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาล

ในปัจจุบันต้องยอมรับว่าการกักขังหรือคุมขังมีความสำคัญต่อการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การกักขังหรือคุมขังที่มีประสิทธิภาพ ย่อมจะส่งผลให้การจัดการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ในทางกลับกันถ้าการกักขังหรือคุมขังไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถที่จะกักขังหรือคุมขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ คดีอาญาก็จะเข้าสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลเป็นจำนวนมาก เกิดความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดีเรื่องอื่นๆ ที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาล โดยรวมทั้งหมด ประกอบกับจำนวนผู้พิพากษามีน้อยทำให้ผู้พิพากษาต้องพิจารณาคดีหลายๆ คดีในเวลาจำกัด อาจเกิดการพิพากษาคดีผิดพลาดได้ง่าย กรณีจึงเป็นภาระต่อบริหารงานกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งในด้านการเพิ่มบุคลากร และงบประมาณ โดยไม่จำเป็น



4.3.4 ผลกระทบต่อการเยียวยาผู้ถูกฟ้อง

ผลกระทบต่อเนื่องจากการที่ผู้พิพากษาไม่ตั้งทนายความให้แก่ผู้ถูกฟ้อง นอกจากจะทำให้ผู้ถูกฟ้อง ต้องตกเป็นจำเลย และถูกควบคุมตัวได้โดยง่ายคายแล้ว ยังมีผลกระทบที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในกรณีที่จำเลยต้องถูกคุมขัง ในระหว่างการพิจารณา หากต่อมาศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด จำเลยที่ถูกราษฎรฟ้อง จะไม่มีสิทธิ ได้รับค่าทดแทนความเสียหาย จากการที่ต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาอีกด้วย ต่างจากจำเลยที่ถูกพนักงานอัยการฟ้อง ซึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทน ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 ซึ่งบัญญัติว่า “จำเลยที่มีสิทธิได้รับ ค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย ตามพระราชบัญญัตินี้ต้อง

- 1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
- 2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ
- 3) ปรากฏตามคำพิพากษาถึงที่สุดว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำ ความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด”

4.3.5 ผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

ธรรมชาติของมนุษย์มักจะมีข้อบกพร่องส่วนตัวเป็นหลัก และยึดถือความเห็นของตนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง มีความเห็นแก่ตัว เมื่อเห็นว่าการฟ้องคดีของตนได้รับผลประโยชน์ที่พอใจแล้ว ก็จะถอนฟ้องคดีนั้น โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมสาธารณะ การที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถฟ้องคดีอาญาได้ โดยไม่จำกัดประเภทของคดี และอัตราโทษของความผิดที่กล่าวหา เพื่อควบคุมการฟ้องคดีโดยรัฐนั้น ผู้เขียนเห็นว่า ประโยชน์ที่สาธารณะจะได้รับจากการฟ้องคดีของราษฎรนั้นมีน้อยกว่าผลเสีย

จากการศึกษาปรากฏว่า ประชาชนในสังคมสามารถใช้กฎหมายอาญา และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในทางมิชอบ เป็นเครื่องมือในการแก้แค้นทดแทน และบังคับเอาผลประโยชน์ใดๆ ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยอาศัยการฟ้องร้องกล่าวหากัน เพื่อบังคับเอาผลประโยชน์อันมิชอบด้วยกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ ทั้งนี้ โดยใช้ขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง เช่น การเลื่อนการพิจารณา หรือการถอนฟ้องคดีนั้นๆ แลกเปลี่ยนกับประโยชน์ส่วนตัว หากผู้ถูกฟ้องไม่มีทนายความ ให้การช่วยเหลือแล้ว ย่อมจะต้องไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างแน่นอน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยส่วนรวมในที่สุด อันเป็นการขัดกับหลักการและเจตนารมณ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติขึ้น เพื่อปราบปรามอาชญากรรม และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล.